

УДК 336.32

Бастан Каріна

**ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ В
МАЛОМУ БІЗНЕСІ**

У статті визначено кількісні та якісні критерії трактування понять «мале підприємництво» і «суб'єкти малого підприємництва». Розглянуто критерії та особливості малого підприємства, а також структуру його фінансового механізму. Наведено визначення процесу управління фінансами та мети фінансового менеджменту в малому бізнесі. Розкрито, проаналізовано та узагальнено ряд особливостей управління фінансами в малому бізнесі, які визначають його відмінність від фінансового менеджменту великих підприємств. Розглянуто основні актуальні проблеми, які стримують розвиток фінансового менеджменту в малому бізнесі в Україні.

Ключові слова: мале підприємство, малий бізнес, суб'єкти малого підприємництва, фінансовий менеджмент, фінансовий механізм, підприємницькі мотивації.

Бастан Каріна

**ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ УПРАВЛЕНИЯ
ФИНАНСАМИ В МАЛОМ БИЗНЕСЕ**

В статье определено количественные и качественные критерии трактовки понятий «малое предпринимательство» и «субъекты малого предпринимательства». Рассмотрены критерии и особенности малого предприятия, а также структура его финансового механизма. Приведено определение процесса управления финансами и целей финансового менеджмента в малом бизнесе. Раскрыт, проанализирован и обобщен ряд особенностей управления финансами в малом бизнесе, которые определяют его отличие от финансового менеджмента больших предприятий. Рассмотрены основные актуальные проблемы, которые сдерживают развитие финансового менеджмента в малом бизнесе в Украине.

Ключевые слова: малое предприятие, малый бизнес, субъекты малого предпринимательства, финансовый менеджмент, финансовый механизм, предпринимательские мотивации.

THEORETICAL BASES OF THE SMALL BUSINESS FINANCIAL MANAGEMENT

In the article it is certain quantitative and high-quality criteria of interpretation of concepts «Small enterprise» and «small business entities». Criteria and features of small enterprise, and also structure of his financial mechanism, are considered. Determination of process of financial management and aims of financial management is resulted in small business. Exposed, analyzed and generalized row of features management financial in small business, which determine its difference from the financial management of large enterprises. The basic issues of the day, which restrain development of financial management in small business in Ukraine, are considered.

Keywords: small enterprise, small business, small business entities, financial management, financial mechanism, enterprise motivations.

Постановка проблеми. Розвиток малих та середніх підприємств є рушійною силою для розвитку економіки, відіграє важливу роль у зростанні добробуту населення, вирішенні соціально-економічних проблем. В розвиненій країнах 50-70% ВВП виробляється саме в цьому секторі. Малі підприємства є базисом економіки. Спеціалісти слушно стверджують, що без них не існуватимуть великі підприємства. В Україні ж частка малих підприємств у ВВП складає лише 15 %. При значній кількості функціонуючих малих підприємств в Україні (на 01.01.2013 – 373809 одиниць, що становить 95% від загальної кількості зареєстрованих підприємств), фінансовий стан більшості – незадовільний, а фінансовий результат до оподаткування – від’ємний та має зростаючу негативну динаміку [12].

Розвиток суб’єктів малого підприємництва гальмують безліч обставин: недосконалість законодавства та неналежне його виконання органами влади, надмірний податковий тягар, дефіцит власних фінансових ресурсів, труднощі пошуку джерел фінансування та недостатній доступ до кредитних ресурсів, проблеми з одержанням приміщень, недостатній розвиток сфери лізингових та консалтингових послуг, відсутність досвіду. Значною проблемою для вітчизняних малих підприємницьких структур залишається неправильна.

Організація фінансово-економічного менеджменту, відсутність або недостатність обґрунтування економічних рішень, недостатня увага до комплексу функцій фінансового менеджменту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом надруковано велику кількість наукових праць, присвячених питанням управління фінансами підприємств, в тому числі малих. Вагомий внесок у висвітлення особливостей фінансового менеджменту в малому бізнесі зроблено в роботах багатьох вітчизняних та іноземних авторів, серед яких: Буряк Л.Д., Ван Хорн Дж., Виговська В.В., Іванілов О.С., Кірейцев Г.Г., Куликова О.Ф., Мадрига Г.М., Михайличенко Н.М., Уілсон П., Франчук Ю.О.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Питання управління фінансами підприємств широко освітлюються у дослідженнях багатьох науковців. Проте недостатня увага приділяється особливостям та проблемам фінансового менеджменту саме у малому бізнесі. Досконале вивчення характерних критеріїв малого бізнесу та особливостей управління його фінансами, відкриває можливі шляхи вирішення проблем у цій сфері.

Метою статті є розгляд теоретичних основ управління фінансами в малому бізнесі, а також визначення, узагальнення характерних особливостей малого бізнесу та процесу управління його фінансовими ресурсами.

Виклад основного матеріалу. Трактуювання поняття «мале підприємництво» і «суб'єкти малого підприємництва» можна здійснювати виходячи з їх кількісних і якісних параметрів. У світовій практиці не існує єдиних кількісних і якісних критеріїв визначення суб'єктів малого підприємництва. Найпоширенішими кількісними критеріями є: середня чисельність зайнятих, річний оборот (обсяг продажу), балансова вартість активів.

Кількісний критерій чітко окреслено законодавчими актами, а саме у статті 55 Господарського кодексу України, згідно якої суб'єктами малого підприємництва є фізичні особи, зареєстровані як фізичні особи – підприємці та юридичні особи – суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро,

визначену за середньорічним курсом Національного банку України [11].

У країнах ЄС діють аналогічні критерії віднесення підприємств до категорії малих. У США малими та середніми підприємствами вважаються ті, що мають менше ніж 500 працівників, а ліміти за обсягами річного обороту не встановлено. В Російській Федерації середня чисельність працівників повинна складати до 100 осіб включно для малих підприємств, а для мікропідприємств – до 15 осіб [7, с. 159-161].

Використання лише кількісних критеріїв, абсолютних величин за своєю суттю, є недостатнім. Доповнюють їх і розкривають особливості малого бізнесу трактування через призму різних якісних характеристик, які науковці хочуть їм надати (єдність власника і керівника, джерела фінансування, ризикованість, незалежність підприємства від інших суб'єктів господарювання).

Основними критеріями малого підприємництва більшість науковців вважають [10, с.160-161]:

- єдність власника і управлінця;
- абсолютна відповідальність за результати діяльності;
- спрощена організаційна структура;
- гнучкість, мобільність;
- обмеженість фінансових ресурсів;
- сприяння зайнятості населення;
- підтримка демократичності ринкових відносин;
- формування середнього класу.

Зміст фінансового менеджменту суб'єктів малого підприємництва значно відрізняється від фінансового менеджменту великих підприємств. В економічній літературі запропоновано безліч визначень процесу управління фінансами, але, на мою думку, найкраще визначення подає В.В. Виговська: «процес управління фінансовими ресурсами – це сукупність управлінських процедур, які виконуються у певній послідовності з метою вирішення поставлених перед управлінням завдань» [3, с. 163]. В сучасному розумінні основним завданням фінансового менеджменту є ухвалення рішень по забезпеченню найбільш ефективного руху фінансових ресурсів між підприємством і джерелами його фінансування.

У науковій літературі поширено кілька підходів до визначення

мети фінансового менеджменту. Одні автори вважають, що основною метою фінансового менеджменту є максимізація прибутку, а інші – максимізація добробуту власників підприємства, яке відображається у підвищенні його ринкової вартості. Проте, таке визначення мети більше відповідає великим підприємствам, адже малі, як правило, не ставлять за мету максимізувати курс акцій, показник капіталізації і рівень дивідендів.

В малому бізнесі основною метою фінансового менеджменту є ефективне управління оборотним капіталом, а саме запасами, дебіторською заборгованістю, грошовими коштами, що дозволяє підприємству мати достатню кількість ліквідних коштів і робить його платоспроможним.

В окремих ситуаціях метою управління фінансами малого підприємства може бути:

- виживання підприємства в умовах конкурентної боротьби;
- попередження банкрутства та суттєвих фінансових невдач;
- максимізація прибутку або мінімізація витрат;
- стійкий темп зростання економічного потенціалу підприємства;
- зростання обсягу виробництва та реалізації;
- зростання доходів керівництва та власників підприємства;
- забезпечення рентабельності бізнесу та інші [6].

Практичне застосування фінансового менеджменту реалізується за допомогою фінансового механізму, який являє собою сукупність фінансових методів і важелів, за допомогою яких організуються, плануються й використовуються фінансові й у цілому грошові ресурси. Структуру фінансового механізму утворюють три взаємозалежні блоки:

1) нормативно-правове регулювання процесу формування та використання фінансових ресурсів (закони, нормативні акти);

2) методи (прогнозування, планування, оподаткування, самофінансування) та важелі (дохід, прибуток, амортизаційні відрахування, податки, відсотки) реалізації політики управління фінансами підприємства;

3) інформаційне забезпечення процесу формування та використання фінансових ресурсів (бухгалтерська звітність, статистичні дані) [6].

Основними чинниками, які впливають на організацію управління фінансами малого підприємства є: кількість працюючих та їхній склад, організаційна структура підприємства, сфера діяльності, асортимент продукції, форма власності, співвідношення попиту та пропозиції продукції, що виробляється та інші.

До специфічних особливостей малих підприємств можна віднести: недостатність або взагалі відсутність спеціалістів з управління фінансами; постійний брак фінансових ресурсів для організації фінансово-господарської діяльності; відсутність фінансового прогнозування та планування [1, с. 6].

Дж. Ван Хорн умовно розділяє малі підприємства на два типи:

1. Малі компанії з орієнтацією на розширення. Зростання темпів росту таких компаній вимагає прийому більшої кількості нових працівників, що, в свою чергу, вимагає розробки нових методів управління, в тому числі і в галузі фінансового менеджменту.

2. Типові малі фірми. Ріст для них – не першочергове завдання. Як правило, типове мале підприємство залежить від 1-2 чоловік, що ним володіють. Велика частина рішень приймається без належного аналізу. Стратегічне планування зазвичай не здійснюється через значний обсяг поточної роботи кожного співробітника. Типове мале підприємство, як правило, активно здійснює управління оборотним капіталом. Основне завдання при цьому – вмiле планування грошових потоків [2, с.762-763].

Враховуючи специфічні особливості господарської діяльності малих підприємств, процес управління їх фінансами, відповідно, має низку характерних рис.

О.Ф. Куликова визначає наступний ряд особливостей управління фінансами малого підприємства в порівнянні з великим:

- малі підприємства не можуть емітувати акції, тому капітал формується за рахунок власних коштів та прибутку від бізнесу;
- дефіцит коштів обмежує плани керівництва щодо розширення;
- головне джерело фінансування – кредиторська заборгованість та банківські позики[6].

Г.Г. Кірейцев серед особливостей фінансового менеджменту в малому бізнесі, які відрізняють його від великого, виділяє наступні [5,

с. 321-322]:

- залежність від внутрішніх джерел фінансування і слабка організація довгострокового планування, що обумовлена незначною чисельністю працюючих і низьким рівнем їхньої спеціалізації;
- більшість власників малих підприємств відчують дефіцит широкого діапазону навичок, за допомогою яких вони повинні точно аналізувати ринок і стрімко маневрувати своїми обмеженими ресурсами;
- залежність потенціалу росту малих підприємств від кваліфікації їхнього управлінського персоналу.

Необхідно звернути увагу на специфіку підприємницьких мотивацій керівників-власників малих підприємств на відміну від найманих менеджерів великих фірм.

Англійський економіст П. Уїлсон акцентує увагу на особливостях підприємницьких мотивацій керівників, зумовлених масштабами підприємства при оцінці організації управління фінансами підприємства. Керівник-власник малої незалежної фірми повністю контролює стратегічні аспекти розвитку підприємства, на відміну від найманого професійного менеджера, що підкоряється акціонерам. Керівники не завжди переслідують мету максимізації прибутку, так як іноді їм достатньо певної норми прибутку, необхідної для забезпечення певного рівня життя, яка не вимагає додаткових зусиль. Паралельною метою при цьому залишається збереження незалежності підприємства [9, с. 11-12].

Отже, для власника малого підприємства, якого цікавить, в першу чергу, поточний прибуток, стратегічна мета заміщається ціллю виживання. Через це успішний, на перший погляд, бізнес, легко переходить межу, за якою – спад та ймовірність банкрутства. В такій ситуації особливої уваги заслуговує розробка стратегії та перспективних інвестиційних проектів, використання інновацій у малому бізнесі.

Для малих підприємств прибуток і ризик – ключові елементи фінансового менеджменту, між якими існує протилежна залежність. Малі підприємства, по суті, не вдаються до фінансового прогнозування та планування. Вони частіше обходять складне планування і методи управління, необхідні для належного

обґрунтування рішень, та, зазвичай, використовують неофіційні методи управління, які є короткотерміновими, нерегулярними і невичерпними.

Однією з характерних особливостей малого бізнесу є його кадрове забезпечення. Через свої розміри та цілі існування малий бізнес, зазвичай, не має можливостей для залучення висококваліфікованих, високооплачуваних найманих працівників, особливо менеджерів і бухгалтерів і спирається на власні сили [1, с. 6]. Тому фінансова робота на малих підприємствах виконується, як правило, у бухгалтерії або фінансово-збутовому відділі. Фактично в якості фінансового менеджера виступає власник та, частково, бухгалтер.

Зазвичай, функції прогнозування та бюджетування на малому підприємстві не виконуються або виконуються за необґрунтованими методиками, враховуючи завантаженість власника. Залишаються поза увагою також аналіз фінансових показників та оцінка ймовірності банкрутства, вибір оптимальних джерел фінансування, маркетинговий та інвестиційний аналізи, не говорячи вже про використання інструментів контролінгу.

Підвищення якості управління малим бізнесом в цілому і, особливо, управління фінансами малих підприємств, є сферою безпосередньої зацікавленості самих підприємців. Тренінг – оптимальний шлях набуття необхідних знань в умовах, коли самоосвіта унеможливується внаслідок високої завантаженості керівників [8, с. 293]. У наш час на ринку освітніх послуг достатньо представлені доступні для підприємців бізнес-тренінги, семінари, спрямовані саме на специфіку малого бізнесу.

Основними проблемами, які стримують розвиток фінансового менеджменту в малому бізнесі в Україні є:

- неопрацьованість законодавства з питань розвитку малого підприємництва та підприємництва в цілому;
- високі податки, які змушують більшість суб'єктів малого підприємництва йти в тіньову економіку;
- недостатня державна фінансово-кредитна і майнова підтримка малих підприємств; відсутність дійового механізму реалізації державної політики щодо підтримки малого бізнесу;

- недосконалість системи обліку та статистичної звітності малих підприємств; обмеженість інформаційного та консультативного забезпечення;
- недосконалість системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів для підприємницької діяльності;
- відсутність стимулів для інвестицій [4, с. 115-116].

Таким чином, організація фінансового менеджменту на малих підприємствах є складним та багатогранним процесом. Низка особливостей відрізняють фінансовий менеджмент суб'єкта малого підприємництва від процесу управління фінансами на великому підприємстві. Основне місце серед відмінностей, на мою думку, посідає специфіка підприємницьких мотивацій керівників-власників малих підприємств на відміну від найманих фінансових менеджерів великих компаній. Адже саме керівник є ключовою фігурою, яка визначає пріоритети діяльності підприємства, тому від його мотивацій залежить напрямок діяльності та розвитку його компанії. Відсутність мети максимізації прибутку та прагнення власника до збереження незалежності й певного, достатнього рівня доходів, у більшості випадків, унеможлиблює активний розвиток та розширення підприємства, що є головною метою будь-якого великого суб'єкта господарювання.

виробництва продукції є не менш важливими чинниками, що визначають різницю у керуванні фінансовими ресурсами великих та малих підприємств. Серед таких чинників – високий рівень фінансових ризиків та відсутність стратегічних цілей у більшості малих підприємств.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, ефективний розвиток малого бізнесу є однією із складових успіху економічних реформ країни. Мале підприємництво є одним із засобів усунення диспропорцій на товарних ринках, створення додаткових робочих місць, активізації інноваційних процесів, розвитку конкуренції. Темпи зростання малого підприємництва в Україні свідчать про його достатній внутрішній потенціал, а результати аналізу розвитку в умовах ринкових реформ – про наявність багатьох проблем, які перешкоджають його активному розвитку. За результатами дослідження можна зробити висновок, що

фінансовий менеджмент малих підприємств характеризується рядом чинників, які визначають його відмінні риси в порівнянні з великим бізнесом. Він передбачає ефективне управління оборотним капіталом, запасами та дебіторською заборгованістю. Існує необхідність створення на малому підприємстві зрозумілої й логічної схеми організації управління фінансами, що припускає підвищення ефективності використання ресурсів за рахунок мобілізації внутрішніх резервів та є реальним чинником підвищення ефективності його фінансово-господарської діяльності. Тому необхідним є удосконалення інформаційного та кадрового забезпечення управління фінансами малого підприємства, створення дієвої системи планування, бюджетування, а також проведення заходів фінансового моніторингу і фінансового контролю.

Література

1. Буряк Л. Д. Фінансовий менеджмент у малому бізнесі: навч. посібн. / Л. Д. Буряк. – К.: Вид-во «КНЕУ», 2007. – 423 с.
2. Ван Хорн Дж. К. Основы управления финансами: Пер. с англ. / Гл. ред. серии Я.В.Соколов.- М.: Финансы и статистика, 1999. – 800 с.
3. Виговська В. В. Особливості фінансового менеджменту малих підприємств / В. В. Виговська // Сіверянський літопис. – 2009. – № 1. – с. 163-166
4. Іванілов О.С. Економіка підприємства: підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / О. С. Іванілов – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 728 с.
5. Кірейцев Г.Г. Фінансовий менеджмент: Навч. посіб./ За ред. Г.Г. Кірейцева. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К.: Центр навч. літ., 2004. – 531 с.
6. Куликова О.Ф. Сучасні підходи до управління фінансами малих підприємств, 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nauka.zinet.info/index.php>
7. Мадрига Г.М. Поняття, місце і роль малих підприємств в економіці: економічні та соціальні аспекти / Г.М. Мадрига // Вісник НУ «Львівська політехніка». – 2013. – № 767. – С. 154-163.
8. Михайличенко Н.М. Фінансовий менеджмент в малому бізнесі: проблеми та перспективи. / Н.М. Михайличенко // Науковий

вісник ДДМА. – 2011. – № 1(7Е). – с. 291-295.

9. Пітер Уілсон. Фінансовий менеджмент в малому бізнесі. – М.: Аудит, 1995. – 255 с.

10. Франчук Ю.О. Теоретичні засади, проблеми та перспективи розвитку малого підприємництва / Ю.О. Франчук // Економічні науки. – Серія «Облік і фінанси». – Випуск 10 (37). – Ч. 5. – 2013. – С. 155-165.

11. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. / Верховна Рада України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>

12. Державна служба статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

1. Buryak L. D. Finansovy`j menedzhment u malomu biznesi: navch. posibn. / L. D. Buryak. – К.: Vy`d-vo «KNEU», 2007. – 423 s.

2. Van Horn Dzh. K. Osnovy upravleny`ya fy`nansamy`: Per. s angl. / Gl. red. sery`y` Ya.V.Sokolov.- М.: Fy`nansy y` staty`sty`ka, 1999. – 800 s.

3. Vy`govs`ka V. V. Osobly`vosti finansovogo menedzhmentu maly`x pidpry`yemstv / V. V. Vy`govs`ka // Siveryans`ky`j litopy`s. – 2009. – # 1. – s. 163-166

4. Ivanilov O.S. Ekonomika pidpry`yemstva: pidruch. [dlya stud. vy`shh. navch. zakl.] / O. S. Ivanilov – К.: Centr uchbovoyi literatury`, 2009. – 728 s.

5. Kirejcev G.G. Finansovy`j menedzhment: Navch. posib./ Za red. G.G. Kirejceva. – 3-tye vy`d., pererob. i dop. – К.: Centr navch. lit., 2004. – 531 s.

6. Kuly`kova O.F. Suchasni pidxody` do upravlinnya finansamy` maly`x pidpry`yemstv, 2012 [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu: <http://nauka.zinet.info/index.php>

7. Madry`ga G.M. Ponyattya, misce i rol` maly`x pidpry`yemstv v ekonomici: ekonomichni ta social`ni aspekty` / G.M. Madry`ga // Visny`k NU «L`vivs`ka politexnika». – 2013. – # 767. – S. 154-163.

8. My`xajly`chenko N.M. Finansovy`j menedzhment v malomu biznesi: problemy` ta perspekty`vy`. / N.M. My`xajly`chenko // Naukovy`j visny`k DDMA. – 2011. – # 1(7Е). – с. 291-295.

9. Piter Uilson. Finansovy`j menedzhment v malomu biznesi. – М.: Audy`t, 1995. – 255 s.

10. Franchuk Yu.O. Teorety`chni zasady`, problemy` ta perspekty`vy` rozvy`tku malogo pidpry`yemny`cztva / Yu.O. Franchuk // Ekonomichni nauky`. – Seriya «Oblik i finansy`». – Vy`pusk 10 (37). – Ch. 5. – 2013. – S. 155-165.

11. Gospodars`ky`j kodeks Ukrayiny` vid 16.01.2003 r. / Verhovna Rada Ukrayiny` // [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua>

12. Derzhavna sluzhba staty`sty`ky` Ukrayiny` [Elektronny`j resurs] – Rezhy`m dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua>

Рецензент: Гончаренко О.М., д.е.н., доцент, завідувач кафедри фінансового менеджменту та фондового ринку Одеського національного економічного університету

30.03.2015

УДК 368.029.5

Ваніна Дарія

МЕТОДИ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В СТРАХОВИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ

У сучасному світі діяльність будь-якого суб'єкта господарювання пов'язана з різноманітними ризиками. При цьому, страхові компанії працюють в умовах подвійного ризику. У статті доводиться необхідність та доцільність впровадження механізму управління ризиками в страхових організаціях. Автором підкреслюються сучасні проблеми розвитку вітчизняного ринку страхування. Розглядаються точки зору різних науковців стосовно методів управління ризиками страховиків. Надаються загальноприйняті та специфічні методи ризик-менеджменту в страховій діяльності. У статті наводяться особливості застосування методу передачі ризиків у страхових організаціях. Надається аналіз сучасного стану ринку перестраховування в Україні. На основі проведеного аналізу у статті запропоновано разом із перестраховуванням застосовувати альтернативні інструменти передачі ризиків в страховій діяльності в Україні.